

Олександр Тарасенко

**З ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ СВЯТОГО ПИСЬМА
У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ В ПЕРШІЙ
ПОЛОВИНІ ХІХ ст.:
ВІРШОВАНЕ ЄВАНГЕЛІЄ ПРОТОІЄРЕЯ
МАТВІЯ ДАНИЛЕВИЧА**

Стаття присвячена історії віршованих перекладів Святого Письма. Запроваджується до наукового обігу літературна пам'ятка – віршований переклад Євангелія від Луки, здійснений у 20-і рр. ХІХ ст. протоієреєм Чернігівської єпархії Матвієм Данилевичем.

Ключові слова: Чернігівська єпархія, переклад Святого Письма, літературна пам'ятка.

Віршовані переклади (парафрази) текстів Святого Письма в українській, російській та інших слов'янських мовах мають давню традицію. Науковий фундамент дослідження українського літературного процесу, ранньомодерної поетичної теорії і практики був закладений професором М.І. Петровим¹. Але досі не існує в історії вітчизняної літератури спроб бодай виділити в окремий жанровий вид поетичні переклади Біблії, не визначені особливості цієї літературної діяльності, не каталогізовано віршовані парафрази біблійних текстів. Академік В.М. Перетц, наприклад, увесь український віршований літературний матеріал ХVІ - ХVІІ ст. пропонував поділяти на три головні категорії: 1) вірші полемічного і публіцистичного характеру; 2) вірші на теми євангельських подій та життя святих; 3) вірші, що оспівували героїв свого часу, їхні герби, походження, діяльність. Кожна категорія має предтечу у польській літературі². Відповідно до запропонованої вченим класифікації, віршовані переклади Біблії можна віднести до другої категорії. Сучасні українські літературознавці віршоване «оспівування старо- і новозавітних біблійних сюжетів та мотивів» зараховують або до галузі метафізичної поезії³, або до узагальненої категорії – духовної поезії⁴.

Вочевидь, поетично-перекладацька творчість потребує подальших літературознавчих студій з метою глибшого осмислення жанрової палітри поезії. Проте актуальність вивчення даної проблеми не замикається лише на історії літератури; дослідження цієї теми має загальне культурно-історичне та аксіологічне значення для вивчення українського соціуму модерної доби.

Мета нашої розвідки, крім актуалізації дослідницької проблеми, полягає у запровадженні до наукового обігу літературно-історичної пам'ятки, яка зберігається у фондах Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського і на яку нам вказав старший науковий співробітник музею Ігор Михайлович Ситий, за що висловлюємо йому щирі подяки. Цією пам'яткою є віршований переклад Євангелія від Луки, виконаний у 20-х рр. ХІХ ст. протоієреєм Чернігівської єпархії Матвієм Данилевичем⁵. Біографія цього поета-перекладача нині залишається невідомою. Наразі пошуки джерельної інформації принесли скромні результати, які дозволили тільки окреслити загальну канву його біограми. Але, зважаючи на новизну і нерозробленість в історичній науці порушеної проблеми, гадаємо, буде не зайвим здійснити побіжний огляд традиції поетичних перекладів Біблії.

Перші поетичні обробки й переклади Біблії на слов'янські мови з'являються під

© Тарасенко Олександр Федорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Центрально-Східної Європи ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.

впливом літературних традицій західноєвропейського відродження у XVI ст. Так, знаменитий польський поет Ян Кохановський здійснив низку перекладів з латини біблійних текстів, але найбільшої популярності зажив його «Psalterz Dawidow», що був надрукований у 1578 р. Сучасник Яна Кохановського польський композитор Микола Гомулка написав до цього поетичного твору музику і він став популярним серед народу і справив вплив на інші слов'янські та угорську літератури ⁶. Для прикладу наведемо перший псалом у перекладі Яна Кохановського:

Szczęśliwy, który nie był między złymi w radzie
Ani stóp swoich torem grzesznych ludzi kładzie
Ani siadł na stolicy, gdzie tacy siadają,
Co się z nauki zdrowej radzi naśmiewają;
Ale to jego umysł, to jego staranie,
Aby na wszystkim pełnił Pańskie przykazanie;
Dzień li po niebie wiedzie, noc li swoje konie,
On ustawicznie w Pańskim rozmyśla zakonie.
Taki podobien będzie drzewu porzecznemu,
Które przynosi co rok owoc panu swemu,
Liścia nigdy nie tracąc, choć zła chwila przydzie;
Temu wszystko, co pocznie, na dobre wynidzie.
Ale źli, którzy Boga i wstydu nie znają,
Tego szczęścia, tej nigdy zapłaty nie mają:
Równi plewom, które się walają przy ziemi,
A wiatry, gdzie jedno chcą, wszędzie władną jemu.
Dla czego przed sądem być muszą pohańbieni
Ani w liczbie z dobrymi będą policzeni;
Pan bowiem sprawiedliwych na wszelki czas broni,
A przewrotne, złe ludzi cicha pomsta goni ⁷.

Польськомовний віршований переклад набув поширення й популярності, зокрема, на українських землях серед інтелектуалів, магнатерії, а з середини XVII ст. і в російських придворних колах. Літературне полонофільство в Росії тривало до петровських часів. У контексті цієї традиції, очевидно, слід розглядати переклад і видання 1680 р. «Псалтыри рифмотворной» Симеона Полоцького, переклад якого має ще багато церковнослов'янізмів. Ось як звучить його парафраз першого псалма:

Блажен муж, иже во злых сонет не вхождаше,
Ниже на пути грешных человек стояше,
Ниже на седалищех восхоте седети
Тех, иже не желают блага разумети, –
Но в законе Господни волю полагает,
Тому днем и нощию себе поучает.
Будет бо яко древо, при водах сажденно,
Еже дает во время си плод свой неизменно;
Лист его не отпадет; – и все, еже дает,
По желанию сердца онаго успеет.
Не тако нечестивой, ибо исчезает
Яко прах, его же ветер с земли развеваает.
Темже нечестивии не имут востати
На суд, ниже грешницы в совет правых стати.
Весть бо Господь путь правых, тыя защищает,
Путь паки нечестивих в конец погубляет ⁸.

На початку XVIII ст. поетичні обробки біблійних текстів стають уже популярними. Зокрема, Псалтир перекладали віршами А. Кантемир, М. Ломоносов, А. Сумароков, В. Тредияковський та інші. У порівнянні з перекладами С. Полоцького, виконаними різними видами силабічного вірша, російські письменники XVIII ст. використовували ямби, хореї і модерну лексику російської мови. Для прикладу наведемо переклад М. Ломоносова першого псалма:

Блажен, кто к злым в совет не ходит,
 Не хочет грешным в след ступать,
 И с тем, кто в пагубу приводит,
 В согласных мыслях заседать.
 Но волю токмо подвергает
 Закону Божию во всем
 И сердцем оный наблюдает
 Во всем течении своем.
 Как древо, он распространится,
 Что близ текущих вод растет,
 Плодом своим обогатится,
 И лист его не отпадет.
 Он узрит следствия поспешны
 В незлобивых своих делах,
 Но пагубой смятутся грешны,
 Как вихрем восхищенный прах.
 И так злодеи не восстанут
 Пред вышнего творца на суд,
 И праведны не вспомнят
 В своем соборе их отнюдь.
 Господь на праведных взирает
 И их в пути своем хранит;
 От грешных взор свой отвращает
 И злобный путь их погубит ⁹.

В українській традиції ХХІІІ ст. віршовані парафрази біблійних текстів склали дідакалі колегіумів. Вправи з перекладами на аматорському рівні виконували освічені представники козацької старшини, які не мали безпосереднього відношення до літературної діяльності, а також представники духовенства.

На початку ХІХ ст. відбувається формування модерних слов'янських літератур, а письменники продовжують попередню традицію віршованих перекладів біблійних текстів. Як і раніше, найпопулярнішою для перекладу залишався Псалтир. Як вірець саме українського вірша наведемо для порівняння перший псалом у перекладі Тараса Шевченка:

Блаженний муж на лукаву
 Не вступає раду,
 І не стане на путь злого,
 І з лютим не сяде.
 А в законі Господньому
 Серце його й воля
 Навчається, і стане він –
 Як на добрім полі
 Над водою посаджене
 Древо зеленіє,
 Плодом вкрите.
 Так і муж той
 В добрі своїм спіє.
 А лукавих, нечестивих
 І слід пропадає, –
 Як той попіл, над землею
 Вітер розмахає,
 І не встануть з праведними
 Злії з домовини;
 Діла добрих оновляться,
 Діла злих загинуть ¹⁰.

Гадаємо, що в контексті традиції біблійної парафрази можна розглядати і

віршований переклад Євангелія від Луки, здійснений, судячи з наведеної інформації наприкінці рукописного фоліанта, поетом-аматором: «Сие Св. Апостола и Евангелиста Луки Благовествование стихотворческо преложено и собственноручно написано, епархии Черниговской, благочиния Березинского, в бытность епархиального архиерея преосвященного архиепископа Лаврентия дворянином села Березанки протоиереем Матфеем Евстратиевым сыном Данилевичем 1826 года, октября 21 окончено, со Благодарением Господу Богу».

На сьогодні ми маємо в розпорядженні клірові відомості Чернігівського повіту 1803 і 1838 рр., в яких міститься інформація про Матвія Данилевича і його сина Стефана. В першій зазначено, що церква Різдва Богородиці с. Березанки «деревянная, благолепна, сосуды серебряныя имеет»¹¹. У другій з приводу церкви знаходимо уточнення: «построена 1786 г. тицанием умершего [курсив наш. – **О.Т.**] березанского протоиерея Матфея Данилевича и прихожан»¹². У відомості за 1803 р. настоятелем храму значиться Стефан Матвійович Данилевич, якому виповнилося 27 років. Згідно з відомістю за 1838 р., йому – 61 рік. Відповідно, народився він або в другій половині 1776 р., або в першій половині 1777 р. Стефан Матвійович Данилевич у 1798 р. закінчив клас філософії Чернігівської семінарії, служив канцеляристом у Чернігівській дікастерії, рукопокладений 21 січня 1803 р.¹³ і з цього часу посідав «настоящее место»¹⁴. Настоятельським місцем йому, вочевидь, поступився батько, якому на тоді виповнилося 46 років і який з 1803 р. залишався в парафії «на пропитании»¹⁵.

Отже, автор поетичного перекладу Святого Письма Матвій Данилевич народився близько 1757 р. Його анкетні характеристики в контексті літературної творчості видаються цікавими: «В семинарии был и обучался по риторике», тобто не закінчив навіть філософський клас. Зазвичай риторичні класи проходили у 20 – 22 роки. Отож його навчання завершилося близько 1777 р. (не у семінарії, а ще в Чернігівському колегіумі), а 24 лютого 1778 р. він був рукопокладений у священника¹⁶. Інші записи у відомості також звертають на себе увагу: «В чтении довольно могущий» і «по нотам петь умеет»¹⁷. Такі характеристики священнослужителів у клірових відомостях початку ХІХ ст., принаймні в Чернігівській епархії, трапляються дуже рідко.

Щодо дворянського походження березанських священиків Данилевичів, то це питання потребує заглиблення в їхній родовід, але наразі можемо лише вказати на списки козацької старшини, укладені сучасними дослідниками, де зазначені прізвища Данилевичів, Даниловичів, як військових товаришів у Чернігівському полку¹⁸.

Таким чином, Матвій Євстратович Данилевич «на покое» взявся за «стихотворное предложение» Євангелія від Луки. Що спонукало його розпочати такий труд? Очевидно, для цього були суб'єктивні причини, про які ми навряд чи дізнаємось, якщо не буде раптом знайдено інший його твір. Об'єктивні причини, які могли надихнути парафіяльного священника на перекладацьку діяльність, гадаємо, пов'язані не лише з традицією парафрази, про яку йшлося вище, а й з духом епохи перших двох десятиріч ХІХ ст., для котрої характерне, зокрема, культивування ідей народного просвітництва. Реформа світської і духовної освіти, новий статут духовних академій, який закріплював опіку академії над семінаріями, спонукали до посиленого заняття науками, заохочували до творчості у вищих та середніх духовних навчальних закладах тощо. За всім цим пильно стежили і жваво обговорювали небайдужі й допитливі освічені кола (в тому числі духовенство) в Російській імперії. У 1814 р. виникло Російське Біблійне товариство, яке активно розповсюджувало Старий і Новий Заповіти по всіх епархіях. Так, у 1819 р. відкрилося Чернігівське відділення Російського Біблійного товариства. Біблія в цілому і окремо Новий Заповіт церковнослов'янською, грецькою, латинською, німецькою, французькою, польською, єврейською мовами розкуповувалися десятками і сотнями екземплярів¹⁹. Коли протягом 1816 – 1820 рр. було здійснено переклад Нового Заповіту російською мовою, він також охоче купувався населенням Чернігівської епархії. Загалом до 1821 р. Російське Біблійне товариство здійснило 129 видань повного тексту Біблії або окремих його частин 29 мовами²⁰.

Чернігівське відділення Російського Біблійного товариства вело постійне діловодне листування з духовними правліннями єпархії, і Матвій Данилевич, як благочинний священнонамісник, звичайно, був добре ознайомлений з його намірами та діяльністю. Гадаємо, саме дух епохи та практичні заходи світських та духовних властей надихнули поетичну натуру протоієрея Матвія Данилевича взятися за роботу поетичного перекладу Євангелія від Луки. Чи перекладав він інші Євангелія та біблійні тексти, невідомо. Якщо це єдиний перекладений текст, то постає питання: чому саме Євангеліє від Луки? Зробимо припущення: воно було обрано поміж інших через свою насиченість подіями, що давало можливість перекладачеві розширити синонімічний ряд і варіативність у римунанні. Невідомо також, коли Матвій Данилевич розпочав роботу з перекладом і скільки часу вона тривала. Чернетки не збереглися. Чистовий варіант виглядає так: рукопис здійснено на синьому папері розміром у 2 на 182 аркушах. Перші два аркуші, на яких містився зміст фоліанту, втрачені. Євангеліє від Луки повністю збережено і подано у лінійних рамках у двох колонках: церковнослов'янський текст ліворуч, віршований переклад – праворуч. Заголовок, нумерація «глав» і «зачал», а також ініціали в кожному вірші виконані кіновар'ю, решта тексту – чорним чорнилом. У перекладі трапляються посторінкові посилання та авторські коментарі, а також відзначені місця з притчами. Ці місця коментуються теж у віршованому вигляді окремо після тексту Євангелія.

Для прикладу наведемо два уривки з рукопису. У першому відтворено початок Євангелія від Луки з віршованим перекладом протоієрея Матвія Данилевича:

ОТ ЛУКИ СВЯТОЕ БЛАГОВЕСТВОВАНИЕ
Преложенное стихотворческо с сообразностию
смысла содержащагось в стихах
Глава Первая

<p>а. Поне́же оу́же мно́зи начя́ша чини́ти по́вѣсть о́ и́звѣ́ствованныхъ въ ны́нѣ вѣ́щехъ,</p> <p>б. И́коже преда́ша на́мъ, и́же и́спѣ́ва самовѣ́дцы и́ сла́ги бѣ́вшіи сло́весе:</p> <p>г. Изво́лиа и́ мнѣ́ послѣ́довавшѣ́ быше́ всѣ́ и́спы́тнѡ, по́рѡдѣ́ писѡ́- ти тѣ́бѣ́, держа́вныи дѡ́филе́,</p> <p>д. Да развѣ́мѣши, о́ ни́хже навѣ́чнѡ́ е́си сло́весе́хъ оу́твѣ́рже́ніе.</p> <p>е. Бѣ́сть во дни́ и́рода ца́рѡ́ и́удейска, і́ерей и́скї́и, и́мене́мъ захарїа́, ѡ́ дне́вныа́ чре́ды́ авїа́ни: и́ жена́ е́го́ ѡ́ дщере́й ла́рїоно́вѣхъ, и́ и́ма́ е́и е́лїса́ветъ.</p>	<p>Понеже многие явились, свое хотенье в сем имеют: случалось им что в жизни зреть, вносить в историю потщились.</p> <p>О тех событиях они, других народов извещали, рукописаньи посылали, поколь текли их жизни дни.</p> <p>Я подражая таковым: быв со желанием моим что испытать возмог удобно, все то списать к тебе подробно, Феофиле державный князь! в письме ж моем сия есть связь.</p> <p>Да разумеешь все то: слов письменных в чем научился дабы тех в силе утвердился, кто б говорить мог ино что.</p> <p>Как Ирод был Царь Иудейский Во время Рождества Христа, имел сей Ирод нрав свой дерзкий в нем совесть не была чиста. Во днех его Захарий был, во храме Божием служил, чреду свою всегда держаши, в преди Авии был служащий.</p> <p>Имел жену Захарий сей: Зовомую Елисавет, был в роде Аарон совет ей и в роде, кто держит весь свет.</p>
---	--

Ѹ. Бѣста же прѣна Ѹба предъ
вѣомъ, ходѣша ко вѣкъхъ заповѣдехъ
и ѡправданїиныхъ гдннхъ безпорѡчна.

з. И не бѣ ѡма чѣда, понѣже
ѣлїсаветъхъ вѣ неплоды, и Ѹба
заматорѣвъша ко днѣхъ своїхъ
вѣста.

и. Бысть же слажащѣ
ѣмъ въ чинѣ чредѣ своелъ предъ
вѣомъ,

д. По ѡбычаю свѣщеннїчества
ключїса ѣмъ покандїти,
вшедшѣ въ церковь гдню:

ї. И вѣ множетво людеї
вѣ молїтвѣхъ дѣла вѣ,
въ годѣхъ дѣмїама:

л. Пѣнїса же ѣмъ ѡггѣхъ
гднѣхъ, стола ѡдеснѣю
ѡлтарѣ кадїанагъ:

г. Речѣ же къ немъ ѡггѣхъ:
не вѡнїса, захарїе: занѣ
оуглашана бысть молїтвѣ
твола, и женѣ твола
ѣлїсаветѣхъ роднїтѣхъ сына
тебѣ, и наречѣш ѡма
ѣмъ іѡаннхъ.

д. И вѣдетъхъ тебѣ радостѣ
и веселїе, и мнози ѡ
рождествѣхъ ѣгѡ возрадѣютѣса.

є. Бѣдетъ ко келїи предъ
гдѣмъ: и вїна и сїкѣра
не ѡматѣ нїтн, и дѣхѣ
сїгѣгѡ исполнїтѣса

ѣще нѣз чрѣва мѣтере своелъ:

є. И многихъ ѡ сынѡвѣхъ
їлєвѣхъ ѡвратнїтѣхъ
ко гдѣхъ вѣхъ нѣхъ.

з. И тѡнъ предъндѣтѣхъ предъ
нїмъ дѣхомъ и сїлою
нїлїннѡю, ѡвратнїтн
сѣрдцѣ ѡтцѣмъ на чѣда,
и прѡтнѣнѣхъ въ мѣдрѡстн
прѣвѣднѣхъ, оугѡтѡвѣтн
гднї люднї совершѣнѣ.

Была ж собой чета сия:
пред Богом праведна всечасно,
творили то во дни своя:
что только есть в законе гласно.

Они в себя чад не имели,
Были уж во летах старых,
как милости Творца приспели
узрели плод от чресл своих.
Когда служил Захарий Богу,
В доспевшую чреду свою,
Обрел он Творчу милость многу,
Обрел внезапно он сию:

Когда пред олтарем кадил,
По долгу своего священства
какие собылись тут действия!
какое чудо Бог явил!

Во время то народ был мног
Свои моления творили,
что фимиам в храм приносили,
с тех всяк то чудо видеть мог.
Господень Ангел вдруг явил,
в бок правый алтаря стояще,
Захарий что узря смутил,
и в страхи быв стоял дрожаще.

Тогда сказал так Ангел сей:
Небось Захарий муж священный
Бог глас молитвы вял твоей,
ты будещи им одаренный.

Елисавет жена твоя,
от днесь зачат во чреве сына
в нем будет Божья власть и сила,
ему Бог дары даст своя.
Он назовется Иоанн
никто из жен родит подобна
жизнь Ангелам вся будет сходна,
пророком будет он избран.

Тебя объемлет радость вся,
узря твою жену другие
что дары ей Творца такие
все будут радость внутрь нося.

Понеже будет он собою
пред Господем велик в делах,
Он жизнью проживет святою,
мяс не познает во устах.
От дня рожденья своего,
вина сикера не познает,
его Святый Дух осияет,
родит как только мать его.

Он многих к Богу обратит.
с числа израильска народа,
всегда во исполненьи быти,
в чем дан Закон для их же рода.

Во всяк час будет Бог при нем
ему даст силу так подобно
как Илия творил удобно
дела чудесные во всем.
Он укротит во всех отцах
державший гнев на чад в сердцах
кто б мог противен быти собою,
советам праведных людей,
того по мудрости своей,
наставит жизнью жить святою.

Другий уривок містить текст Нагірної проповіді з 6 глави, 20 – 38 євангельські вірші та паралельний переклад, але вже іншого віршованого розміру:

<p>к. ꙗко ꙗкоу возвѣдѣхъ очи свои на оученики свои, глаголаше: блаженни нищии духомъ: ꙗкоу вѣсть цр҃твїе бж҃їе.</p>	<p>Христос учеников очима обозрел, таков глагол до них издать свой возымел: Блажен кто нищий есть, и нищий духом будет, сего во царствие ввести Бог не забудет, но кто сей нищий есть? кого таким назвать? Кому, кому сие блаженство приписать? Тот точно есть блажен, в ком добродетель та: что не скорбит когда объемлет нищета. Как все свое за дар Господень поставляет, что есть, чего и нет на Бога уповает. На все достатки зря имущества всего, не мыслить как о том, что все есть то его, кто от убожества чем нища подарит, сего, сего Господь во царствии вселит. Но кто чрез роскоши и шалость оскудеет, то како в царствие таков уже приспеет? За ту сей нищету пусть царство зреть не мнит, понеже роскошь та ему вход воспятит.</p>
<p>ка. Блаженни, алчущии нищѣ: ꙗкоу насытятся. Блаженни, плачущии нищѣ: ꙗкоу возмѣнятся.</p>	<p>Блажен есть алчущий, но алчущ не богатства, да алчет как бы жить в любви и мире братства, и сей то алчущий как потерпит и глад, то за терпение сему даст Бог наград, насытится он всех благ во втором уж веки предстанут как на суд все словом человеки. Блажен есть плачущий, как плач есть о делах, когда зло сотворит, и тот-час внидет в страх, что Бога своего соделался раздроживший, мысль поминутную держит о том скорбивши, какими б Господа делами ублажит, дабы Господь его мог в самом том простить. Блажен и тот есть муж, зря ближнего в грехах, и молит Господа о таковом в слезах, да обратит его Господь на покаянье, что он о злых делах впадет в негодование, и напоследок столь исправит жизни дни, что добродетели похощет знать одни. Блажен есть плачущий от сильных утесняем, и сими без причин имени лишаем, и что обидящим отмщений не жаает, но со плачем Творца всегда он умоляет, надежду всю свою сложивше на него, добр возвращения от Бога ждет всего. Блажен есть плачущий за веру быв плененный, и во слезах своих ждет с плена отпущений.</p>
<p>кв. Блаженни вѣдѣте, егда возненавидѣтъ васъ человеци, и егда разлучитъ вы, и понобитъ, и пронесетъ имя ваше яко зло, снѣ члвчечекаго радн.</p>	<p>Блажен кто в ненависть от братии впадает, за то, что Иисус Христу честь воздает, пусть сей гонение от всех претерпевает, пусть поношение, хотя и страсть познает, за таковы его терпения в конец всевышний Судия даст в царствии венеч.</p>
<p>кг. Возрадуйтеся въ тоу день и взыграйте: се бо мзда ваша многа на небсѣхъ. По сѣмъ бо творѣхъ пророкомъ оубо и хъ.</p>	<p>Вы веселитесь вси таковы блажени, места вам в небесах уже уготовлены. Пророки прежде вас беды претерпевали от тех, что в лета те свою жизнь провождали.</p>

кд. Обаче горе вамъ во гл҃тѣмъ:
ѡкъ ѡтѡнтѣ оутѣшеніа вѣсего.

кє. Горе вамъ, насыщенный нѣтъ: ѡкъ
взлѣчете. Горе вамъ смѣіущимъ
нѣтъ: ѡкъ возрыдаете и восплачете.

кз. Горе, егда добръе речѣтъ вамъ
всѣи человецы: по гл҃мъ во творѣхъ
лжепророкъмъ оутѣи ихъ.

кз. Но вамъ глаголю слышащымъ:
любите врагнѣи вѣша, добръо творите
ненавидѣщымъ вѣсѣи,

кн. благословите кленѣщыа вы,
и молитесь за творѣщыхъ вамъ
оубиѣдѣ.

кд. Пійошемъ гл҃а въ ланитѣхъ,
подаждѣи дрѣвю: и ѡ взнимающаго
тѣи ризѣи, и рачицѣи не возерани.

л. Всѣкомъ же просѣшемъ оутѣбѣ,
дѣи: и ѡ взнимающаго тѣоу, не
нѣтѣзѣи.

ла. И ѡкоже хощете да творѣтъ
вамъ человецы, и вы творите имъ
гѣкоже.

лв. И ѡще любите любѣщыа вы,
кака вамъ благодѣть естъ; нбо и
грѣшницы любѣщыа ихъ любѣтъ.

лг. И ѡще благотворите
благотворѣщымъ вамъ, кака вамъ
благодѣть естъ; нбо и грѣшницы
тѣжде творѣтъ.

лд. И ѡще взаимъ даете, ѡ
ниже чаете воспріѣти, кака вамъ
благодѣть естъ; нбо и грѣшницы
грѣшникомъ взаимъ дають, да
воспріимѣтъ равна.

Но горе будет тем, кто на богатства зрит,
а нищим никаких пособий не творит,
тот утешения ввек будущий лишится
и на суде Христа как грешник осудится.

Так будет горе тем, кто яст довольно пищ,
не получит же от тех ни мало нищ,
возлѣчут таковы, возжадут в тое время,
когда представится пред них грехов всех
время. Вы пребываюши во играх все своих,
грядут беды и вам, вы ожидайте их.
Утѣха ваша вся и смехи прекратятся,

Есть горе таковым, как кто людьми хвалим,
а Господем с высот не есть благословим,
хотя быть от людей не худо с похвалой,
но лучше как иметь из Господем дух свой.
Хвала бо от людей есть временна, забвенна,
во царствии ж Святом хвала неизреченна.
Хвалими в древности были и лжепророки,
хвала же скрылась их во рвы земли глубоки.

Як вам всем слыщащим так испускаю глас,
любите вы врагов своих во всякий час.
Кто вам обиду в чем с ненависти содеет,
пусть всяк обиженный к тому благоговеет.

Кто клятвенны слова безвинно вам речет,
пусть благословный глас тому ваш потечет.
Вы за клянущего молитвы простирайте,
и не малейшего тому зла не желайте.

В ланиту кто тебя ударит и без вин,
не оскорбляйся ты так за удар един,
ты обрати тому ланиту и другую,
пушай еще творит обиду же такую,
кто схощет из тебя чтоб верхню ризу снять,
не пожалей ему и споднюю отдать.

Вспросит кто в тебя какого дара в чем,
не откажись помочь ему хоть мало в сем,
не воспрети тому твое кто хошет взять,
без прения о том благоволи отдать.

Желательно что вам, от братий получайте,
подобно ж братии вы благо воздавайте,
понеже зла приймаь не схошете и вы,
то не желайте вы скрывать своей любви.

Если вы будете любить кто любит вас,
каков от Судии услышите в суд глас?
Как согрешающа в делах кто похваляет,
то и грешащего любовь к тому бывает.

Когда сотворите добро, кто вам творит,
то как вас Бог с высот за тое наградит?
А кто свою любовь явит и ко злотворцем,
тот будет истинно небесна царства зорцем.

Когда вы что дасте взаим в надежду тую,
что и от тех себе часть примете такую,
то можете себя со грешники сравнить,
тем и не можете благословенны быть.
Вы ж дав кому взаим подробно рассуждайте:
не в силах станет как, за взятое прощайте.

<p>лб. Обаче любите враги ва́ша, и благоутвори́те, и взаимх да́йте, ниче́юже ча́юще: и вде́те мзда́ ва́ша мно́га, и вде́те сынове ва́шнаго: ꙗкѡ то́й бл҃гъ ѣсть на безблагодѣ́тныхъ и слѣа.</p>	<p>Любите вы врагов и им всем благ желайте, кто просит в вас взаим, тем безвозратно дайте, за всё вы примете мзду от высот в свой час, вы в суд услышите Благословенный глас, за то вы назоветесь правыми сынами, за то наградитесь во царствии мѣстами, понеже есть Господь благ и преблаг ко всем, кто в жизни есть не прав, он милосерд и тем.</p>
<p>лв. Вѣднѣ оубо милосѣрдн, ꙗкоже и оцѣх ва́ших милосѣрдх ѣсть.</p>	<p>Так будите и вы ко ближним милосерды, не окажитесь до них ни в чем зловредны.</p>
<p>лз. И не сѣдѣте, и не сѣдѣтех ва́мх: (и) не ѡсѣжда́йте, да не ѡсѣжде́ни вде́те: ѡпѣща́йте, и ѡпѣстѣтех ва́мх:</p>	<p>Кого вы узрите сотворша дело зло, чтоб осуждения от вас быть не могло, как ровно и из вас не может прав всяк быть, то что? когда и вас начнут во злых судить? Когда ж вы будете грехи другим прощать, надейтесь что и вам все люди грех простят.</p>
<p>лн. да́йте, и да́тех ва́мх: мѣрѣ доврѣ, напѣкѣнѣ и погрѣсѣнѣ и преапѣкѣющѣх да́де́тех на о́но ва́ше: то́ю ко мѣроу, ꙗже мѣрѣте, возмѣрѣтех ва́мх.</p>	<p>Вы что кому дасте, иль мерою иль в щот, не возвратит ли вам того занятель тот? Когда занятель есть имей добродетель, то и бывает он всей правоты содетель. В него всечесная мысль взятое отдать, чтоб люди не могли его нечестным звать.</p>

Дата смерті Матвія Данилевича невідома. Він помер між 1826 і 1838 рр. Рукопис зберігався у родині Данилевичів і передавався у спадок нащадками. На вклеєному в кінці рукопису невеликому аркуші паперу початку ХХ ст. зазначено: «1/VIII. 1909. Чернявские Борис Михайлович и Персида Митрофановна, рожд. Данилевич. Евангелие от Луки – писанный текст с вольным стихотворным пересказом. Рукописная книга без начала (нет 2 листов). После Евангелия от Луки изъяснение притчей». Очевидно, рукописна пам'ятка була передана нащадками до Чернігівського єпархіального древлесховища, а потім потрапила у фонди Чернігівського історичного музею.

Таким чином, рукопис віршованого перекладу Євангелія від Луки, виконаний протоієреєм Чернігівської єпархії у 20-х рр. ХІХ ст. Матвієм Данилевичем, становить значний інтерес для дослідників української літератури. Крім того, ця літературна пам'ятка є важливим джерелом для вивчення аксіологічних рис ментальності українського соціуму, в даному випадку, освіченої його частини – духовенства.

1. Про внесок М.І. Петрова у вивчення української поезії див: Сивокінь Г.М. Давні українські поетики. – Харків, 1960.

2. Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI – XVIII веков. – М.; Л., 1962. – С. 138.

3. Крєкотєнь В.І. Українська книжна поезія середини ХVІІ ст. // Українська поезія. Середина ХVІІ ст. / Упорядники В.І. Крєкотєнь, М.М. Суліма. – К., 1992. – С. 12.

4. Шевчук В.О. Муза Роксоланська: Українська література ХVІ – ХVІІІ століть: У 2 кн. Книга друга: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – К., 2005. – С. 14, 339.

5. Чернігівський історичний музей імені В.В. Тарновського (далі – ЧІМ). – Інв. № АЛ-983.

6. Голєніщєв-Кутузов И.Н. Итальянское возрождение и славянские литературы XV – XVI веков. – М., 1963. – С. 282; Его же. Первый великий поэт Польши Ян Кохановский // Славянские литературы. – М., 1973. – С. 117 – 131.

7. Kochanowski Jan. Psalterz Dawidów / oprac. J. Ziomek. – Wrocław, 1960.
8. Полоцкий С. Избранные сочинения. – М.; Л., 1953. – С. 85.
9. Ломоносов М.В. Избранные произведения. – Л., 1986. – С. 185.
10. Шевченко Т. Кобзар. – К., 1956. – С. 266.
11. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф. 679. – Оп. 11. – Спр. 29. – Арк. 20 зв.
12. ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 2. – Спр. 4534. – Арк. 120.
13. ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 11. – Спр. 29. – Арк. 21.
14. ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 2. – Спр. 4534. – Арк. 121 зв.
15. ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 11. – Спр. 29. – Арк. 20 зв.
16. Там само. – Арк. 21.
17. Там само. – Арк. 20 зв.
18. Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Українська козацька старшина. Частина третя. Кн. 2: Військове товариство. – К., 2008. – С. 29.
19. ДАЧО. – Ф. 225. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 2.
20. Литвак Б.Г. Русское православье в XIX веке // Русское православье: веки истории. – М., 1989. – С. 320.

Статья посвящена истории поэтических переводов Библии. В научный оборот вводится литературный памятник – стихотворный перевод Евангелия от Луки, выполненный в 20-е гг. XIX в. протоиереем Черниговской епархии Матвеем Данилевичем.

Ключевые слова: Черниговская епархия, перевод Святого Письма, литературный памятник.

Oleksandr Tarasenko

**FROM THE HISTORY OF TRANSLATION OF THE SCRIPTURES
IN CHERNIHIV EPARCHY IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY:
VERSICULAR GOSPELS BY ARCHPRIEST MATVIY DANYLEVYCH**

The article focuses on the history of poetic translations of the Scriptures.

A literary monument – a poetic translation of the Gospel of Luke made in 20-ies of the 19th century by the archpriest of Chernihiv eparchy Matviy Danylevych – is introduced for scientific circulation.

Keywords: Chernihiv eparchy, translation of the Scriptures, literary monument.